

VITALITAT I ÚS DEL LÈXIC DEL PARLAR DE FLIX. VARIACIÓ LINGÜÍSTICA GENERACIONAL

NOEMI BAGÉS FORTACÍN

Filòloga. Professora de llengua i literatura catalanes. Tarragona

RESUM

Dins el treball de camp desenvolupat per l'autora sobre el parlar de Flix, aquest article se centra en l'estudi del seu lèxic quant a vitalitat i ús, no només des d'una perspectiva diatòpica, sinó també generacional. A partir de les dades recollides en un treball de camp previ a la darrereria de la dècada de 1990 i del buidatge d'informació de la bibliografia actual, l'autora comprova el canvi lingüístic en l'àmbit generacional (en els més joves, correcció de castellanismes, introducció de geosinònims propis de la varietat central) i hipotetitza sobre les possibles causes: mitjans de comunicació, escola... A més, llista altres fenòmens lingüístics detectats relacionats amb el lèxic. L'estudi s'ha realitzat mitjançant l'anàlisi de les dades recollides de 83 informants, classificats en cinc franges d'edat. També s'han tingut en compte procedència, llengua familiar i nivell d'estudis. L'enquesta, de cinquanta ítems de resposta oberta, recollia el lèxic d'ús més comú.

INTRODUCCIÓ

L'any 1997, en el marc de l'assignatura de dialectologia catalana, que cursava com a alumna de filologia catalana, vaig realitzar el meu primer treball de camp sobre el parlar de Flix. La principal conclusió d'aquest estudi era que aquest parlar del bloc dialectal occidental podia considerar-se tortosí de transició al lleidatà. Pel que fa al lèxic, tema en què se centra aquest article, vaig poder constatar que els mots que vaig recollir en les enquestes realitzades concordaven amb allò que era previsible a partir dels estudis dialectològics existents.

En la recent publicació *Els parlars de la Ribera d'Ebre*,¹ Olga Cubells realitza un exhaustiu treball de camp sobre aquest aspecte, entre d'altres. Un cop revisades les dades que s'hi analitzen, puc concloure que en els ítems enquestats les respostes són similars a les recollides per mi a les darrereries dels noranta.

Tot i aquesta coincidència, no podem assegurar que en el lèxic *flixanco* —mot popular a la localitat amb què es designen gentilici i parlar— no es produeixi canvi lingüístic. Podem preguntar-nos si és fix dins la variació diatòpica o si, contràriament, pot detectar-s'hi algun indici de variació en relació amb la generació a què pertanyen els parlants. Encara més: aquesta variació, si existeix, consisteix en la creació de neologismes o, més aviat, en el desplaçament d'isoglosses causat per la pressió del lèxic forà? I, en aquest cas, quins poden ser els mecanismes d'incorporació dels geosinònims?

MÈTODES

El primer pas va ser la creació d'un qüestionari específic amb dos blocs: *a)* les dades de l'informant, per tal de tractar les dades segons uns paràmetres preestablerts d'edat, sexe, relació amb Flix i estudis, i *b)* l'enquesta sobre lèxic. En l'enquesta, els informants havien de donar informació sobre cinquanta conceptes, per a la identificació de quaranta-cinc dels quals es facilitava una imatge i, per als restants, definicions o frases incompletes.

Els cinquanta ítems triats són de vocabulari bàsic, quotidià i, en la mesura que ha estat possible, habitual per a totes les generacions. També s'hi han inclòs conceptes que en el parlar de Flix s'expressen, habitualment, amb castellanismes.

Els camps semàntics representats pels ítems lexicals són els següents: aliments (*bajoca, panís, gentilla, carroll de raïm, panolla, coralet, primentó, tomata, auberginya, caboça, trumfo, trumfo fregit, pepino, aubergi, maçana, molles*), objectes (*totxo, màquina de foradar, ferramenta, granera, brossa, cepillo, vidriola, baveró, espill, disfràs*), animals (*pavo, tocino, ruc, llangostó grill, llargandaix, cullereta, marxicolí, moixó, cigüenya*), cos humà o animal (*coa, bony, xiquet, melic*), elements de la natura o l'entorn (*arena, fúmeral*), accions quotidianes (*beset, xafar, catatumba, rentar plats, barallar*) i adjectius (*llépol, llepla/llépola, despullat, doble*).

A continuació, es va realitzar el buidatge de les dades: del suport paper, va caldre passar les enquestes a suport digital, tot classificant-les a partir de les dades sobre l'informant, per facilitar-ne el tractament i l'anàlisi posterior.

Subjectes i recollida de dades

S'han recollit un total de vuitanta-tres enquestes vàlides, classificables en cinc franges d'edat: 1a, menors de 12 anys (18 informants); 2a, de 12 a 25 anys (23 informants); 3a, de 26 a 50 anys (18 informants); 4a, de 51 a 75 anys (18 informants), i 5a, més grans de 75 anys (6 informants).² La informació d'aquest darrer grup d'informants, més reduït, tenia l'objectiu de comprovar el manteniment, en la generació més gran, dels mots previstos en l'enquesta.

Tots els ítems eren de resposta oberta: és a dir, l'informant no havia de triar una de diverses possibles respostes facilitades a l'enquesta, sinó escriure el

mot completament. Per tant, no ha estat, en cap cas, induïda. Cal matisar que no s'ha tingut en compte l'ortografia de les respostes.

Els més petits han respost l'enquesta oralment i la informació donada ha estat traslladada al full per una persona adulta.

Tractament de les dades

El buidatge de les enquestes, els percentatges i els gràfics s'han fet amb el programa Microsoft Excel. De cada enquesta, s'han introduït en el programa de tractament de dades tota la informació relacionada amb l'informant (franja d'edat, sexe, relació amb Flix, estudis) i totes les respostes donades a cada imatge. D'aquest segon bloc, a partir de 50 ítems s'han generat 198 respostes. El mínim de respostes possibles per a una imatge ha estat de dues, i el màxim, de set (sense comptar les quantificades en l'apartat ns/nc: errors o en blanc). Un cop introduïdes, se n'ha fet un filtratge combinant els ítems del bloc de dades de l'informant. En l'article es comenten les que han resultat significatives.

ANÀLISI DELS RESULTATS

Observacions generals

Algunes respostes obtingudes en l'enquesta no han estat les previstes en el moment de l'elaboració. Alguna imatge ha resultat relativament equívoca (per exemple, *arena*, que ha estat identificada, entre d'altres, com a *petjades*, *duna*, *desert*) o poc específica (*carroll de raïm* ha estat en la majoria de casos identificada, simplement, com a *raïm*, i ha estat eliminada de l'estudi). Alguns informants han donat hipònims quan la resposta desitjada era un hiperònim (*pit-roig* per *moixó*). També s'ha esdevingut que algunes paraules eren desconegudes per un elevat percentatge d'informants (*màquina de foradar*, per als menors de 12 anys i més grans de 75; *fumeral*, *coralet*, *caboça*, per als més petits), casos en què s'ha treballat amb les dades vàlides obtingudes.

S'ha adaptat l'ortografia dels castellanismes: *bessito*, *maís*, *xixon*, *bavero*, *ximenea*, *disfràs*, *bassura*, *hutxa*...

En l'anàlisi de les dades, es fa el comentari de la vitalitat i l'ús de cada mot enquestat en relació amb l'edat, però s'evita l'especificació del nombre de respostes en cada franja. Podeu consultar la taula de dades de l'annex 2, on es detalla aquesta informació i s'hi inclou un apartat referit específicament a informants nouvinguts, independentment de la seva edat.

Els gràfics de vitalitat, ús i mots emprats per a cada concepte reflecteixen els percentatges absoluts, sense distinció d'edats. Podeu consultar-les a l'annex 3.

En els comentaris, no es distingeixen els resultats segons la relació dels informants amb Flix, ni pels estudis realitzats, ja que no s'han constatat diferències significatives. Així, doncs, ens centrem en la vitalitat i ús del lèxic en relació a l'edat dels parlants.

Anàlisi

BAJOCA

El mot *bajoca* continua tenint, en totes les franges d'edat, una vitalitat molt alta. De fet, només dos informants (menors de 25 anys) usen el terme *mongeta tendra*.

PANÍS

El terme *panís* és d'ús generalitzat en el parlar de Flix, independentment de la franja d'edat a la qual pertanyin els informants. Cal fer referència, però, a l'ús de *blat de moro* per part d'un informant (d'entre 26 i 50 anys) i la incorporació dels castellanismes *maís* i *maíz* (dos i un usuaris, respectivament, en la franja d'entre 12 i 25 anys).

GENTILLES

La diversitat de noms per designar aquest llegum augmenta com menor és l'informant. Així, mentre que pels usuaris més grans el terme més utilitzat és el previst per a aquest parlar, en la franja d'edat immediatament inferior, el mot és parcialment substituït per *lentilles*. En les tres franges de menor edat, s'hi incorpora el terme d'ús més estandarditzat *lenties*, i és la franja de 12 a 25 anys la que l'usa amb més freqüència, tot i que per sota, però, del mot autòcton.

TOTXO

Els informants més grans donen com a única designació el mot *totxo*. En canvi, en les franges inferiors apareixen altres solucions lèxiques, entre les quals es troba el castellanisme *palo*. La franja de 51 a 75 anys és la que presenta més possibilitats, tot i que són usades de manera gens generalitzada (*totxo*, *pal*, *bastó* / *bastonet*, *branca*, *rameta*).

Són significatives la incorporació i la vitalitat del castellanisme *palo* entre els usuaris de 12 a 25 anys, mot que pràcticament es troba en desús entre els més petits, substituït pel mot català *pal*.

PANOLLA

Tot i que els mots *panolla* i *panotxa* són usats en totes les franges d'edat, es percep un augment de la vitalitat de *panotxa* com menors són els informants. En els més petits es detecta l'entrada amb força del castellanisme *mazorca*.

CORALET

Els mots *coralet* i *bitxo* són emprats en totes les franges d'edat. Cal remarcar que, amb excepció de la franja d'edat d'entre 12 i 25 anys, en la qual destaca l'ús del castellanisme *guindilla*, el mot autòcton continua sent el que presenta més vitalitat.

PRIMENTÓ

En les tres franges de més edat, és *primentó* el mot que presenta una vitalitat més alta. Ara bé: mentre que en els menors de 12 anys conviu equitativament amb el mot *pebrot*, entre els usuaris d'entre 12 i 25 anys el mot autòcton perd força vitalitat.

TOMATA

El mot *tomata* presenta una vitalitat molt alta en totes les franges d'edat. Cal considerar, però, l'ús de *tomàquet* per part d'alguns dels informants menors de 25 anys.

AUBERGINYA

El mot autòcton, juntament amb la seva variant sense la palatalització en la darrera síl·laba (*aubergínia*), és emprat de manera generalitzada. En les franges d'edat menors de 25 anys es detecta l'ús esporàdic d'*albergínia* i del castellanisme *berenjena*.

CABOÇA

El terme *caboça* és usat de forma generalitzada. Només un informant (d'entre 26 i 50 anys) referencia *cabeça*.

TRUMFO

El mot *trumfo* es troba en vies de substitució pel seu geosinònim *patata*. Quan els trumfos mostrats en la imatge són fregits, la seva vitalitat encara és menor.

PEPINO

El castellanisme *pepino* té una vitalitat molt elevada en totes les franges d'edat. El mot normatiu *cogombre* és usat per només set informants del total.

AUBERGI

El mot autòcton presenta una vitalitat molt elevada entre els més grans de 25 anys. Ara bé, entre els informants de 12 a 25 anys, l'ús d'*aubergi* és força similar al de *préssec*, mot que supera àmpliament l'ús del mot autòcton entre els més petits. També es recull, però no significativament, l'ús de *melicotó* i el castellanisme *melocoton*.

MAÇANA

Amb l'excepció de les dues franges d'edat menors, en les quals l'ús de *maçana* i *poma* és similar, el mot autòcton és usat de forma generalitzada.

N. Bagés

PAVO

El castellanisme *pavo* presenta una vitalitat molt alta en el parlar de Flix. Ara bé, entre els informants menors de 12 anys, el terme normatiu *gall dindi* és el més utilitzat.

COA

Entre els informants d'edat superior a 25 anys, els termes *coa* i *cua* presenten un ús relativament similar. Contràriament, entre els més joves i infants, el mot d'ús més estandarditzat *cua* presenta una vitalitat molt més elevada.

TOCINO

El castellanisme *tocino* té una vitalitat molt alta entre parlants de més de 25 anys, mentre que entre els de 25 o menys s'estén l'ús del normatiu *porc*.

RUC

El mot autòcton és, amb diferència, el més emprat. Es detecta també l'ús d'*ase*, *burro* i *somera*.

LLANGOSTO

Es detecta una disminució d'ús del mot autòcton *llangosto* en les tres franges de menor edat, més accentuadament com més joves són els informants. Ara bé, si entre els informants d'entre 12 i 50 anys el mot que arrabassa part de vitalitat a *llangosto* és el castellanisme *saltamontes*, entre els més petits és el mot normatiu *saltamartí*.

GRILL

La vitalitat de *grill* disminueix, a favor d'*escarabat*. En les dues franges menors, és significatiu l'ús del castellanisme *cucaratxa*, especialment entre els menors de 12 anys. Es recull també l'ús no significatiu de *cuca* i *escarabitxa*.

LLARGANDAIX

El mot autòcton conserva la seva vitalitat. Es detecta, en alguns casos, l'ús de la variant *llargandaix*. Esporàdicament, *fardatxo*.

CULLERETA

Es recullen fins a sis mots per designar aquest concepte. Entre els més grans, el mot amb més vitalitat és l'autòcton *cullereta* (un informant, *cullerot*). Entre els informants de 25 a 50 anys, el més emprat és el castellanisme *renacuajo*, però també s'usen, a banda de *cullereta* i *capgròs*, els mots *cabeçudo* i *capçot*. En les dues franges de menor edat, el mot amb més vitalitat és el d'ús més estandarditzat *capgròs*.

MARXICOLÍ

Es recullen quatre possibles termes per a aquest concepte. Entre els informants de més de 50 anys, el mot amb més vitalitat és l'autòcton *marxicolí* (amb les seves variants *marxacolí* i *marxocolí*). Per als d'entre 26 i 50 anys, el castellanisme *murciélagu* (seguit de *ratpenat* i *marxicolí*) és el mot més usual. En canvi, entre els menors de 25 anys, el mot més emprat és *ratpenat*, seguit, però amb diferència, per *ratapinyada* i *murciélagu*.

ARENA

En aquest cas la diferència d'edat entre els informants també és significativa. Mentre que entre els de més de 25 anys el mot amb més vitalitat és l'autòcton *arena*, entre els de 12 a 25 anys s'equipara al geosinònim *sorra*, mot amb un ús força generalitzat entre els menors de 12 anys.

MOIXÓ

Moixó és el mot àmpliament més utilitzat pels informants de més de 12 anys, entre els quals l'ús del geosinònim de la variant central, *ocell*, ha augmentat fins a un 44%.

CIGÜENYA

Com en casos comentats anteriorment, com menors són els informants, menor és la vitalitat d'aquest castellanisme, molt arrelat en el parlar de Flix. Els menors de 12 anys l'han substituït totalment pel normatiu *cigonya*. L'augment de la vitalitat de *cigonya* pot estar estretament relacionat amb "La festa de les cigonyes", acte festiu molt popular que, anualment, se celebra a la localitat i en la qual aquestes aus són anomenades amb el mot català.

MÀQUINA DE FORADAR

Es recullen fins a set vocables per designar aquest concepte. El que té una vitalitat més alta és el castellanisme *taladro* (del qual també se'n recull l'adaptació *taladre* per un informant), en totes les franges d'edat. Amb una vitalitat molt més baixa, apareixen *màquina de foradar*, *taladradora* i *foradador* o *foradadora*. *Màquina de taladrar* i el normatiu més estandarditzat *trepant* són usats per un únic usuari, respectivament.

FERRAMENTA

Aquest terme presenta una vitalitat baixa, a favor del mot *eina*, en totes les franges d'edat.

BESSITO

El castellanisme *bessito* és el més emprat en totes les franges d'edat. Cal tenir en compte, però, que entre els usuaris de 12 a 25 és significatiu l'ús del

N. Bagés

normatiu *petó*, el qual augmenta la seva vitalitat fins, gairebé, al 40%. Altres sinònims utilitzats, de forma menys àmplia, són *beset* i *besada*.

XAFAR

El verb autòcton presenta una vitalitat molt alta. Cal tenir en compte que, entre els usuaris de 12 a 25 anys, es detecta un ús significatiu de *trepitjar*. *Aixafar* i *calcigar* són d'ús esporàdic.

BONY

Es recullen sis possibles designacions per a aquest concepte, entre les quals destaca, per la seva alta vitalitat, el castellanisme *xixon*, especialment en les franges dels més petits i la de 51 a 75 anys. De vitalitat significativa és el mot *bony* (especialment en la franja de 26 a 50 anys). D'ús reduït són *nyanyo*, *cop*, *trufa* i *trumfo*.

CATATUMBA

Es produeix una davallada progressiva del mot *catatumba* per franges d'edat, amb la particularitat que entre els informants de 12 a 25 anys està en desús. El mot autòcton va sent substituït pel castellanisme *voltereta*, amb l'excepció de la franja d'edat de menors de 12 anys, més del 60% dels quals usa *tombarella*.

VIDRIOLA

Es recullen fins a cinc formes per a aquest concepte. El mot autòcton, *vidriola* (del qual trobem les variants *vedriola* i *verdiola*), és de vitalitat mitjana entre els informants de les franges d'edat més altes, però va minvant a favor de *guardiola*. Es percep l'ús del castellanisme *hutxa*, només significativament entre informants de 12 a 25 anys.

XIQUET

El mot autòcton presenta una vitalitat molt alta, en general. Cal matisar, però, que en informants menors de 25 anys apareix usat de forma significativa el seu geosinònim *nen*, especialment entre els més petits.

Entre els parlants de 12 a 75 anys es detecta la variant del mot autòcton amb la consonant intervocàlica sonoritzada: *xiquet*.

MELIC

Aquest terme és de vitalitat molt alta en totes les generacions. L'ús del castellanisme *ombligo* per tres parlants no és significatiu.

FREGAR (PLATS)

El verb autòcton presenta una vitalitat alta en totes les franges d'edat, tot i que *rentar (plats)* té un ús rellevant en informants menors de 75 anys, especialment els d'edat compresa entre els 50 i els 75 anys. Dos informants refereixen *llimpiar (plats)*.

GRANERA

El mot autòcton *granera* i el geosinònim *escombra* presenten variacions de vitalitat molt significatives. Tot i que gairebé un 17% dels informants majors de 75 anys usen el terme *escombra*, a partir dels menors de 75 anys (entre els quals, els de la franja d'edat superior només empren el mot autòcton), la vitalitat de *granera* cau gradualment per edats fins a la substitució per *escombra*. Dos dels informants menors designen el concepte com a *cepillo*.

BROSSA

El mot *brossa* és de vitalitat baixa. El castellanisme *bassura*, en canvi, ha arrelat amb força en el parlar de Flix, en totes les franges d'edat. *Escombraries* només és usat per un informant d'entre 50 i 75 anys.

CEPILLO

El castellanisme d'ús habitual a Flix continua tenint una vitalitat molt alta en totes les franges d'edat. El normatiu *raspall*, curiosament, és més utilitzat per majors de 50 anys que pels infants.

DOBLE

L'adjectiu autòcton conserva una vitalitat alta en totes les generacions. Tot i això, és significatiu l'ús de *gruixut*, sobretot en informants d'edat compresa entre els 51 i els 75 anys i els més petits. Un informant usa el castellanisme *gordo*.

BARALLAR

El verb *barallar* és de vitalitat alta entre parlants de més de 25 anys. En les franges d'edat superior es detecta l'ús del mot *renyar*, el qual augmenta la seva vitalitat en els menors de 12 anys fins a situar-se en un percentatge d'ús superior al 55%. És remarcable l'ús de (*pegar*) *bronca*, sobretot entre els 12 i els 25 anys. De forma no significativa, s'usen el mot *reptar* i el castellanisme *renyir*.

BAVERO

El castellanisme *bavero*, d'ús tradicional, és de vitalitat alta en totes les franges d'edat. El mot normatiu *pitet* està més estès, tot i que no arriba a un terç dels usuaris, entre els informants de menys de 12 anys i els d'entre 51 i 75 anys.

ESPILL

Es produeix un canvi significatiu en la vitalitat del mot autòcton *espill* (de vitalitat molt alta en les tres franges d'edat superiors), a favor del d'ús més estandarditzat *mirall*, en menors de 25 anys. Entre els més petits, l'ús d'*espill* queda reduït a menys del 30%.

FUMERAL

El mot *fumeral* perd gradualment la vitalitat (molt alta entre informants de més de 75 anys) com menors són els parlants. Entre els més petits, el mot autòcton ja ha estat substituït. Els mots que augmenten la seva vitalitat són *xemeneia*, *ximeneia* i, especialment entre menors de 25 anys, el castellanisme *ximenea*.

MOLLES

Molles és de vitalitat molt alta en totes les generacions. Es detecta l'ús molt esporàdic d'*engrunes* i, molt reduïdament, del castellanisme *migas/migues*.

LLÉPOL, LLEPLA/LLÉPOLA

De vitalitat alta i molt alta entre parlants de més de 25 anys, el mot autòcton va sent gradualment substituït pels més joves. Els informants de 12 a 25 anys refereixen, a més de *llépol*, *llepla/llépola*, els mots *llaminer*, *golós* i *golafre*. Entre els més petits, el mot amb més vitalitat és *llaminer*.

DESPULLAT

El mot *despullat*, de vitalitat alta entre usuaris de més de 25 anys, els quals també refereixen en percentatges de tendència a la baixa *nu/nuet*, esdevé el mot d'ús generalitzat pels parlants més joves.

DISFRÀS

El castellanisme *disfràs* presenta un ús desigual segons l'edat dels informants. Mentre que en els de més de 75 anys conviu equitativament amb el normatiu *disfressa*, la seva vitalitat davalla fins a poc més del 38% en els d'entre 51 i 75 anys, i torna a augmentar entre els informants de 12 a 50 anys. En canvi, entre els més petits, la seva vitalitat és molt baixa, i és gairebé substituït pel normatiu *disfressa*.

CONCLUSIONS

L'anàlisi de les dades revela que la vitalitat d'alguns mots autòctons, propis del parlar de Flix, disminueix, generalment a favor dels mots d'ús més estès, propis del bloc dialectal oriental, i, més específicament, de la varietat central.

És el cas, per exemple, de *trumfo* (per *patata*), *ferramenta* (per *eina*), *coa* (per *cua*), *llangosto* (per *llagosta* o *saltamartí*), *catatumba* (per *tombarella*).

Tot i això, la majoria de mots enquestats conserven una vitalitat alta o molt alta: *bajoca*, *panís*, *gentilles*, *tomata*, *caboca*, *pepino*, *auberginya/aubergínia*, *maçana*, *aubergi*, *pavo*, *tocino*, *ruc*, *llargandaix*, *arena*, *moixó*, *xafar*, *xiquet*, *melic*, *fregar* (*plats*), *cepillo*, *bavero*, *espill*, *molles*, *llépol*, *llepla/llépola*, *despullat*, *doble*, *bessito*.

Alguns són de vitalitat mitjana: *totxo*, *coralet*, *primentó*, *granera*, *barallar*, *fumeral*, *disfràs*.

Els de vitalitat baixa són els següents: *panolla*, *coa*, *llangosto*, *grill*, *cullereta*, *marxicolí*, *cigüenya*, *ferramenta*, *catatumba*, *brossa*, *vidriola*, *màquina de foradar*, *bony*.

Alguns mots conviuen amb percentatges força similars, com per exemple: *gentilles* / *llentilles*, *granera* / *escombra*, *disfràs* / *disfressa*...

Altres es troben en vies de substitució: *trumfo*, *cigüenya*, *ferramenta*...

En els parlants nouvinguts, el lèxic autòcton presenta un ús desigual. Així, es percep que alguns mots propis del parlar de la localitat tenen una vitalitat alta entre aquests usuaris (*bajoca*, *panís*, *tomata*, *melic*, *fregar* (*plats*), *molles*, *despullat*), tot incloent-hi castellanismes tradicionals (*pepino*, *pavo*, *bassura*, *bavero*, *disfràs*). En canvi, també s'hi detecta l'ús de geosinònims de la varietat central (*llenties*, *pebrot*, *patata*, *poma*, *cua*, *capgròs*, *ratpenat*, *sorra*, *cigonya*, *eina*, *escombra*, *mirall*) i castellanismes no tradicionals en aquest parlar (*cucaratxa*, *saltamontes*, *voltereta*, *hutxa*). En alguns mots, conviuen els mots de les dues varietats diatòpiques (*albergínia/auberginya*, *aubergi/préssec*).

En general, la davallada està estretament relacionada amb l'edat dels parlants i és gradual. Podem concloure que les generacions més joves són les que incorporen més lèxic no autòcton. El grup d'informants format pels menors de 12 anys mereix especial atenció, ja que la davallada de vitalitat del lèxic propi del parlar de Flix és especialment palpable en la franja d'edat menor. Els infants de Flix enquestats, escolaritzats a la mateixa localitat, són l'estrat de població en què més es percep aquest augment de l'ús de mots no autòctons, l'ús dels quals encara és vigent en les franges d'edat més alta.

És el cas, per exemple, dels mots següents: *pal* (per *totxo*), *préssec* (per *aubergi*), *cua* (per *coa*), *capgròs* (per *cullereta*), *ratpenat* (per *marxicolí* / *marxacolí* / *marxocolí*), *sorra* (per *arena*), *tombarella* (per *catatumba*), *escombra* (per *granera*), *renyar* (per *barallar*), *mirall* (per *espill*), *llaminer* / *a* (per *llépol*, *llepla*, *llépola*)

També es produeixen altres fenòmens:

a) Convivència del mot autòcton i el no autòcton: *primentó* / *pebrot*, *maçana* / *poma*, *tomata* / *tomàquet* (tot i que d'ús força reduït), *moixó* / *ocell*, *xiquet* / *nen*, *doble* / *gruixut* (minoritàriament).

b) Introducció de castellanismes: *panotxa* / *mazorca*, *saltamontes* (per *llangosto*), *cucaratxa* (per *grill* / *escarabat*), *taladro* (per *màquina de foradar*).

c) Correcció del castellanismes: *gall dindi* (per *pavo*), *porc* (per *tocino*), *saltamartí* (per *llangosto*), *cigonya* (que ha substituït totalment *cigüenya*), *petó* (que conviu amb *bessito*), *disfressa* (que conviu amb *disfràs*), *pitet* (usat exclusivament en les franges d'edat referides, per *bavero*).

d) Tendència a l'ús d'una variant fonètica: *lletilles* (amplia l'ús, davant *gentilles*), *auberginya* (que es manté, davant *aubergínia*).

e) Manteniment de castellanismes d'ús tradicionalment estès: *bassura*, *pepino*, *taladro*, *cepillo*, *xixon*.

f) Conservació d'una vitalitat alta en algunes paraules autòctones: *bajoca*, *panís*, *ruc*, *llargandaix*, *xafar*, *melic*, *fregar* (plats), *guardiola*, *molles*, *despullat*.

Entre les possibles causes per a aquest augment de l'ús del lèxic de la varietat central, es troba la influència dels mitjans de comunicació i dels suports escrits, entre els quals hi ha, per a ells de manera molt habitual, els llibres de lectura i els llibres de text, en els quals no es recullen, en general, les solucions lèxiques no centrals (excepte en les unitats de dialectologia, que no apareixen en el currículum fins a l'educació secundària).³

AGRAÏMENTS

Vull agrair a Carolina Rofes, a la Biblioteca Pública Municipal Artur Bladé i Desumvila i al Casal del Jove la seva col·laboració en facilitar-me la recollida de dades; als mestres Dora Cervelló i Joan Ramon Ferrús, l'intercanvi d'impressions sobre el parlar de Flix a l'escola; a Sònia López, l'ajuda amb el traspàs d'informació de les enquestes. I a tots els informants, la seva dedicació i el seu temps.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A.M.; MOLL, F. de B. (1926-1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Moll, Palma de Mallorca.

BADIA, A.M. (1981): *Gramàtica històrica catalana*. Tres i Quatre, València.

CASTELLÀ, C.M.; COT, M.; CUBELLS, O.; IZQUIERDO, T. (2000): "Un tall vertical en el parlar de Móra d'Ebre". *Miscel·lània* 14: 213-234. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

CASTELLVELL, V. (2005): "Toponímia dels límits de la batllia de Miravet (Rasquera, Miravet, el Pinell i Prat de Comte) amb l'antic terme general de Tortosa en el segle XIII". *Miscel·lània del CERE* 17: 35-44. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

COT, M. (1998): "El parlar de Benissanet". *Miscel·lània* 12: 53-68. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

COT, M. (2001): "Els noms de les varietats tradicionals dels fruits a Darmós i la Serra d'Almos". *Miscel·lània* 15: 89-104. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

CUBELLS, O. (2000): "El parlar de Garcia". *Miscel·lània* 14: 187-210. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

CUBELLS, O. (2001): "Ecodialectologia. El camp semàntic dels animals invertebrats i vertebrats a les localitats de Darmós, la Serra d'Almos i Tivissa". *Miscel·lània* 15: 109-134. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

CUBELLS, O. (2010): *Els parlars de la Ribera d'Ebre*. Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona.

CUBELLS, O.; SATORRA, J. (2005): "El tortosí en el límit septentrional: la Ribera d'Ebre". *Miscel·lània del CERE* 17: 255-295. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

GIMENO, L. (1986): "El tortosí septentrional", dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

LLAURADÓ, M. (1995): "Miravet: uns topònims del segle XVII". *Miscel·lània* 10: 29-47. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

MARTÍ, J. (1970): *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*. Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona.

MAS, D. (2005): "El parlar de Flix". *Miscel·lània del CERE* 17: 233-254. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

MASSIP, M.À. (1989): *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona.

MASSIP, M.À. (1992): *El lèxic tortosí: història i present*. Universitat de Barcelona, Barcelona.

NAVARRO, P. (2000): *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre*. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

PORREDON, R. (1992): *De llevant fins a Ponent. Els parlars catalans*. La Magrana, Barcelona.

VEÀ, S. (2008): "Aproximació a la toponímia vinebrana". *Miscel·lània del CERE* 19: 291-323. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

VEGA, C. (1991): "Estudi de gentilicis: el cas de flixanco". *Miscel·lània* 8: 45-50. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

VEGA, C. (1993): "El parlar de la Ribera d'Ebre dins del domini lingüístic català". *Miscel·lània* 9: 79-91. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Flix.

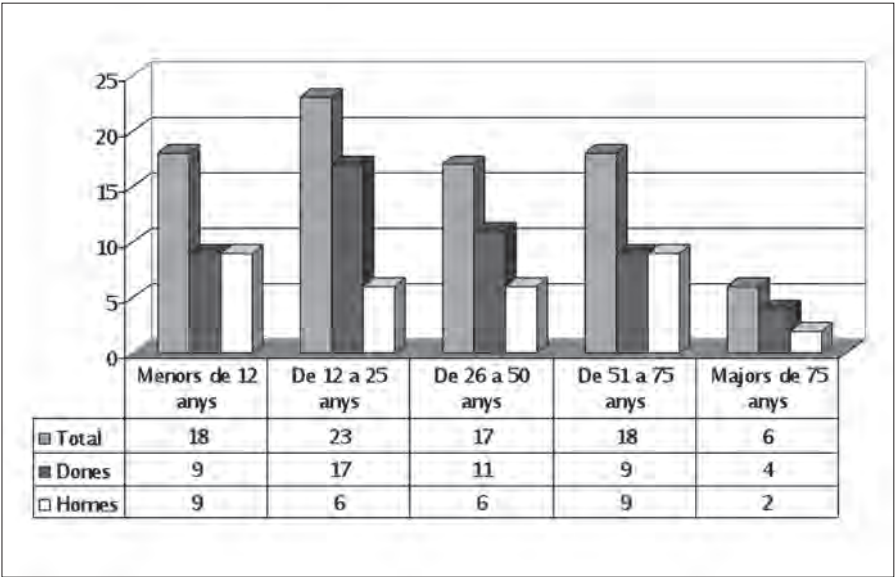
VENY, J. (1998): *Els parlars catalans*. Moll, Palma de Mallorca.

NOTES

- 1. Cubells, O. (2009). Diputació de Tarragona, Tarragona. 2 vols.
- 2. Vegeu el gràfic 1 (informants), dins l'annex 1.
- 3. Sobre l'ús de la varietat geogràfica de Flix i, en especial, el lèxic propi, he pogut intercanviar impressions amb part del claustre docent de l'Escola Grau Fontseré, de Flix. Els mestres i les mestres d'aquesta escola, majoritàriament de la mateixa localitat, perceben a diari la diferència entre el lèxic autòcton i el que apareix en els llibres de text. A nivell oral, els mots emprats són els de la varietat local. Ara bé, aquesta diferència és assumida còmodament per l'alumnat des dels primers anys. Es produeix una incorporació de mots de varietat central (la d'ús més estandarditzat) en el vocabulari dels infants, però es percep un nou canvi en arribar a l'educació secundària, ja que, sovint, l'alumnat reincorpora els mots autòctons en la seva parla habitual. Això explica que, en franges d'edat que ja han rebut l'escolarització plenament en català (i, hem de suposar, amb els suports escrits en varietat central), els informants han referit solucions lèxiques autòctones amb una freqüència més elevada que els més petits.

ANNEXOS

Annex 1. Gràfic d'edat i sexe dels informants

Annex 2. Taula de dades

		Menor de 12 anys	De 12 a 25 anys	De 26 a 50 anys	De 51 a 75 anys	Major de 75 anys	No usat
1. bijoca	bijoca	17	18	17	18	6	3
	moajeta tendra	1	1				1
	ns/nc		4	1			2
2. panis	panis	18	19	17	18	6	5
	maís		2				1
	maiz		1				
	blat de mono			1			
	ns/nc		1				
3. gentiles	gentiles	8	13	14	13	5	2
	llentils	3	8	1			3
	llentilles	7	1	2	3	1	1
	ns/nc		1	1			
4. totxo	totxo	3	10	15	13	6	2
	pal	10	4	2	1		2
	palo	1	8				2
	bastó/bastonet	4	1	1	1		
	branca				1		
	rameta				1		
	ns/nc				1		
5. panolla	panolla	1	1	7	11	3	1
	panol·la	7	12	10	7	3	4
	panoxca	7	2				
6. enralet	ns/nc	3	8	1			1
	coralets	9	4	11	12	4	1
	guindilla	2	12				1
	bitxo	1	2	7	6	1	1
7. primentó	ns/nc	6	5				3
	primentó	9	5	14	14	6	1
	pebro	9	18	4	1		5
8. fomatà	primentó				3		
	fomata	13	18	18	16	6	4
	fomatuet	4	3				1
	fomate	1	2				1
9. auherginya	auherginya	10	6	7	7	3	2
	auberginya	5	10	11	10	3	1
	alberginya	2	6				3
	berenjena		1				
	ns/nc	1					
10. caboja	caboja	10	9	14	13	3	2
	caboca			1			
	ns/nc	8	14	3	5	3	4
11. trumfo	trumfo	2		1	5	1	
	patata	16	23	17	13	5	6
	patates fregides	18	22	17	15	6	6
	trumfo fregit				3		
	patates fregides		1				
	ns/nc			1			
12. pepinó	pepinó	14	19	17	15	6	4
	cogombre	3	1		3		
	ns/nc	1	3	1			2
13. aubergí	aubergí	4	12	17	17	6	2
	presoc	12	10	1			3
	melicoto	1					1
	melicoto(n)	1	1				
14. maçana	maçana	9	12	16	17	6	2
	mançana			1	1		
	pomà	9	11	1			4
15. pavo	pavo	6	19	15	13	4	5
	gail dindat	12	4	3	4	2	1
	pau/vitot			1			
16. cna	cna	3		9	6	3	
	oua	15	20	9	10	3	6
	colla		1				
	ns/nc		2	1			
17. tocino	tocino	8	11	15	16	5	3
	porc	10	12	3	2	1	3
	roc	14	19	16	17	4	5
18. ruc	ase	2					1
	burro	2	4	1			1
	sumera			1	1	1	

		Menor de 12 anys	De 12 a 25 anys	De 26 a 50 anys	De 51 a 75 anys	Major de 75 anys	No usat
19. llangosà	llangosà	1	3	9	11	4	1
	llangosia			1	3	2	
	llangista		1				
	salamontes	7	18	8			4
	salamari	10	1				1
20. grill	grill	3	4	8	7	2	1
	encarata	11	7	2	1	1	3
	cua		1		1		
	escarabat	4	10	7	8	3	2
	escarabata				1		
21. llargandax	ns/nc		1	1			
	llargandax	14	4	7	7	2	1
	llargandax	1	2	2	3		
	faridato			1			
	dragó	1	1	2			1
22. cullereta	ns/nc	2	16	6	8	4	4
	cullereta	1	2	5	10	3	
	cupçoi	12	20	4	3	1	5
	renacuajo	5	7	2	1		
	cabeçado			1			
23. marxícolí	capçoi			1			
	cullereta				1		
	ns/nc		1		2	1	1
	marxícolí		5	4	7	2	
	marxícolí		1	1	3	1	1
24. arena	marxícolí				1		
	ratpenat	12	14	5	2	2	4
	ratapuyada	3			1		
	marxícolí	3	3	8	4		1
	ns/nc					1	
25. moixó	arena	5	8	12	12	3	1
	soma	9	8		2	1	4
	terra	2					
26. ciglonya	ns/nc	2	7	6	4	2	1
	moixó	10	21	16	14	4	4
	ocell	8	1				1
27. màquina de foradar	ns/nc		1	2	4		1
	ciglonya		3	9	8		
	cigonya	18	20	9	10	2	6
	màquina foradar	2	1	2	4		1
	taladro	11	16	10	11	2	11
28. ferramenta	taladre				1		
	foradador/foradadora		1	1	1	1	1
	taladradora	1	2	4			
	màquina de taladrar			1			
	trepani				1		
29. bessito	ns/nc	3	3				2
	ferramenta	4	1	4	3	2	1
	cina	14	21	13	15	4	4
30. safar	ns/nc		1	1			1
	bessit	1	1		4	1	1
	petit	7	3				1
	bessito	10	13	17	10	4	2
	bessada			1			
31. bony	ns/nc		6		3	1	2
	safar	16	18	17	18	6	5
	trepitjar	1	4	1			1
	abafar	1					
	calkijar		1				
32. caratumba	bony	2	8	7	1	1	5
	nyanyó	3	2	2	2	1	
	xiuxi	13	11	6	11	3	2
	fruita			1			
	trumfo			2	3		
	cop		1		1	1	1
	ns/nc		1				
	caiatumba	2		6	11	5	
	tombarella	11	4				2
	voltereta	5	19	12	7	1	4

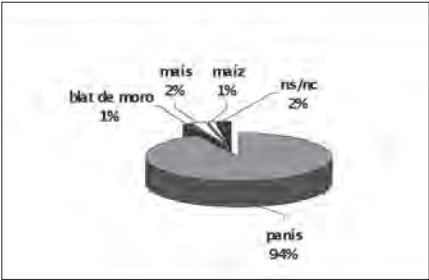
		Menors de 12 anys	De 12 a 25 anys	De 26 a 50 anys	De 51 a 75 anys	Major de 75 anys	Noouvinguts
33. vidriola	vidriola		2	3	3	3	
	vedriola			1	3		
	verdiola					2	
	guardiola	17	13	12	11	2	9
	hutxa	1	8	2	1		4
34. xiquet	xiquet	9	5	6	8	2	1
	xiguet		1	4	1		
	nen	7	6	1	1		2
	ns/nc	2	11	7	8	4	3
35. melic	melic	16	23	18	17	6	5
	ombliço	2			1		1
36. fregar (plats)	fregar (plats)	14	16	15	11	6	4
	rentar (plats)	4	5	3	7		2
	llimpiar (plats)		2				
37. granera	granera		1	11	18	5	1
	escombra	16	22	7		1	5
	cepillo	2					
38. brossa	brossa	6	5	5	7		1
	bassura	12	18	13	10	6	5
	escombraries				1		
39. cepillo	cepillo	15	16	16	12	5	2
	raspall	1	4	2	6	1	3
	ns/nc	2	3				1
40. doble	doble	13	14	15	13	5	2
	grutxut	5	3	2	5	1	3
	gordo		1				
	ns/nc		5	1			1
41. barallar	barallar	5	3	10	10	3	1
	renyar	10	3	3	1	1	1
	renyir		1		2		1
	reptar					1	
	(pegar) bronca	2	15	5	2		2
	ns/nc	1	1		3	1	1
42. bavero	bavero	13	22	16	14	5	6
	pitet	5	1	2	4	1	
43. espill	espill	5	11	18	18	5	2
	nurall	13	12			1	4
44. fúneral	fúneral		3	13	16	5	1
	xemeneia	3	3	1			
	ximeneia	3	8	1	1	1	5
	ximenea	5	8	3			
	ns/nc	7	1		1		
45. molles	molles	16	21	17	17	6	5
	engrunes			1			
	migas/migues	1	2				
	ns/nc	1			1		1
46. llèpol	llèpol/llèpla/llèpola	4	12	16	14	3	2
	llaminer	9	3		2		
	golós		3	2	1	3	2
	golafre		4				1
	golut				1		
	ns/nc	5	1				1
47. despullat	despullat	17	22	14	13	9	4
	nu/nuet			4	5	2	1
	en boles		1				
	ns/nc	1					1
48. disfràs	disfràs	2	15	14	7	3	4
	disfressa	15	8	4	11	3	1
	ns/nc	1					1

Annex 3. Gràfics de vitalitat i ús general

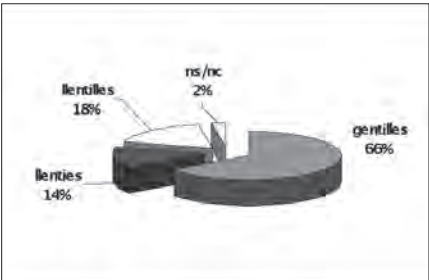
BAJOCA

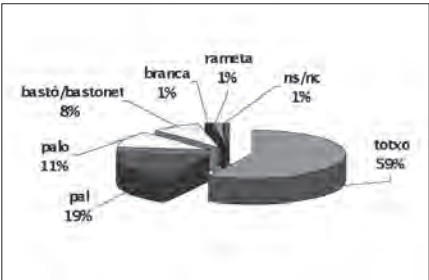
PANÍS

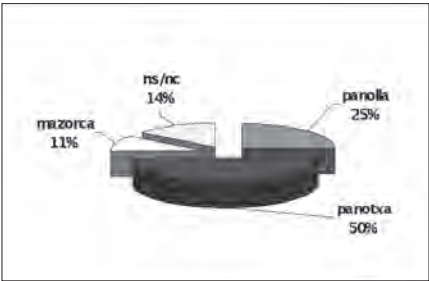
GENTILLES

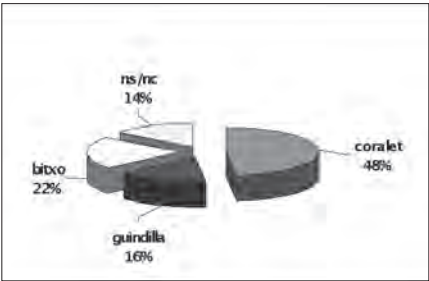
TOTXO

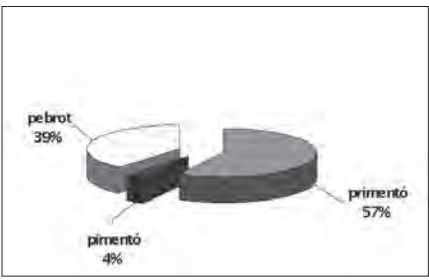
PANOLLA

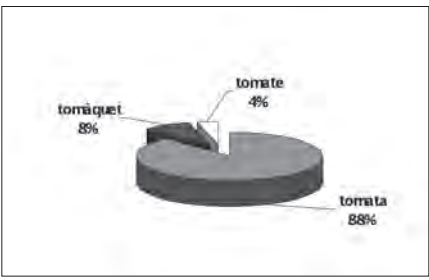
CORALET

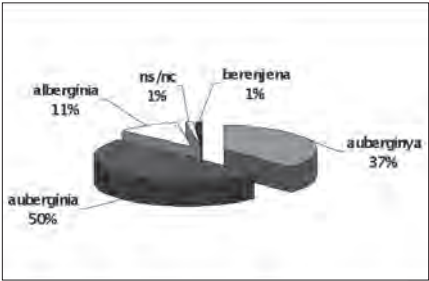
PRIMENTÓ

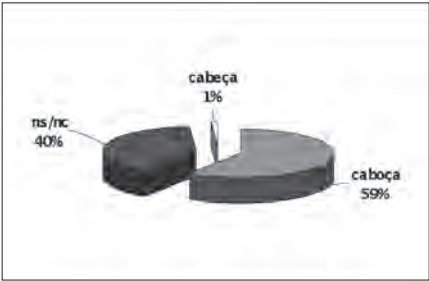
TOMATA

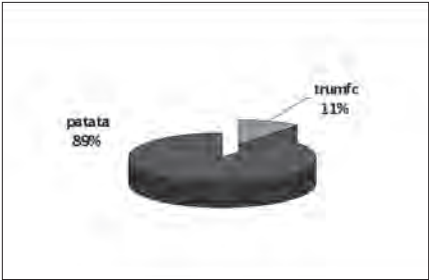
AUBERGINYA

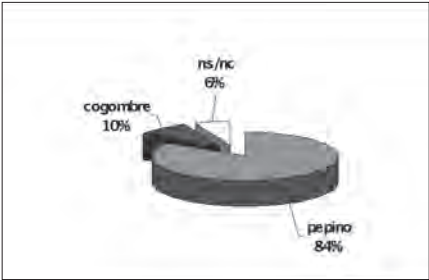
CABOÇA

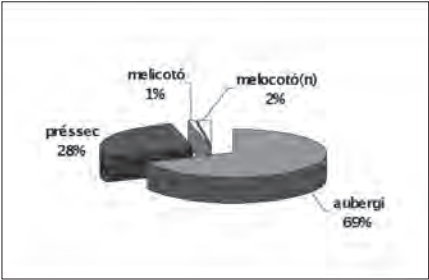
TRUMFO

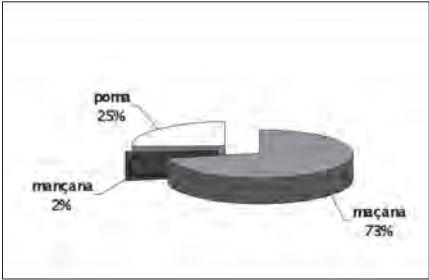
PEPINO

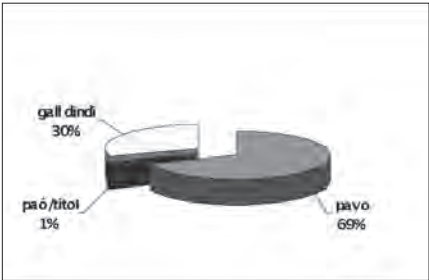
AUBERGI

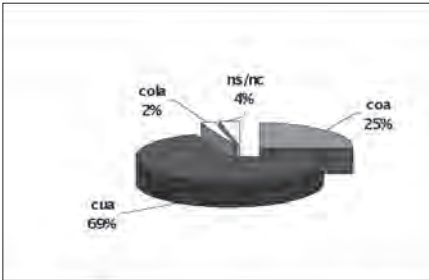
MAÇANA

PAVO

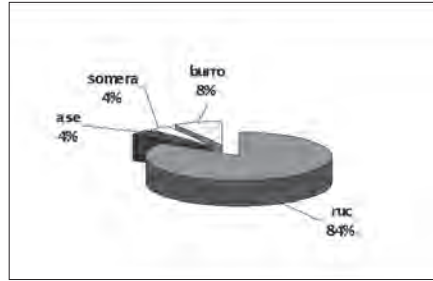
COA

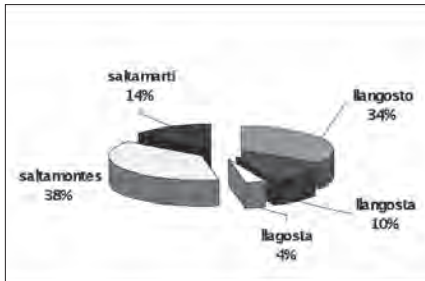
TOCINO

RUC

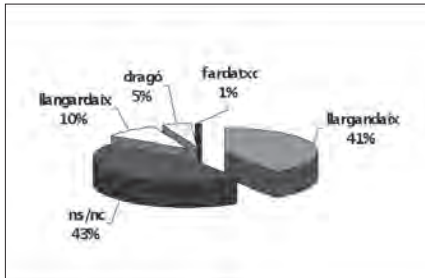
LLANGOSTO

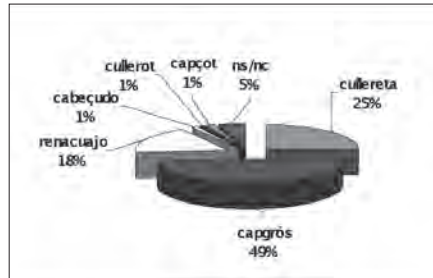
GRILL

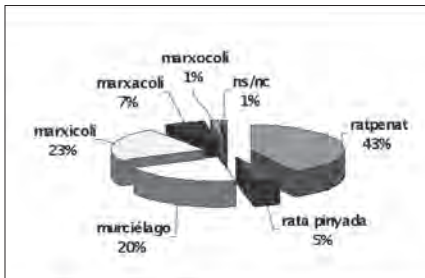
LLARGANDAIX

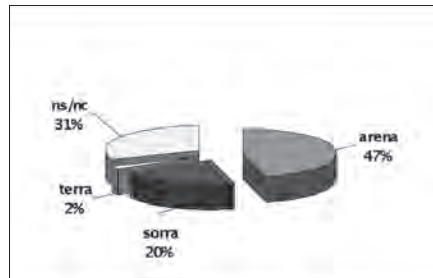
CULLERETA

MARXICOLÍ

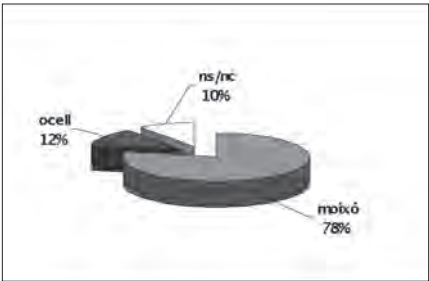

ARENA

N. Bagés

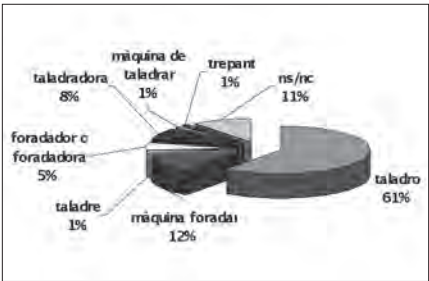
Moixó

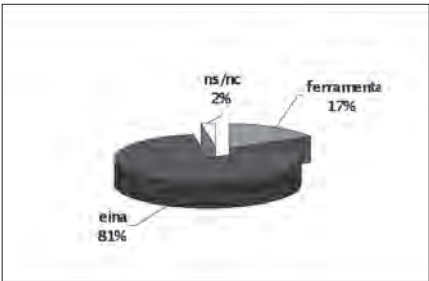
CIGÜENYA

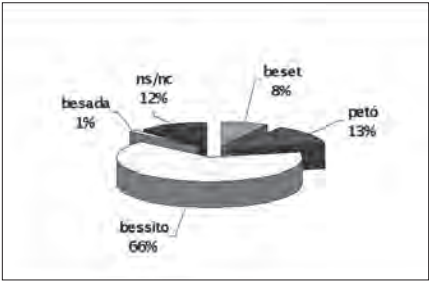
MÀQUINA DE FORADAR

FERRAMENTA

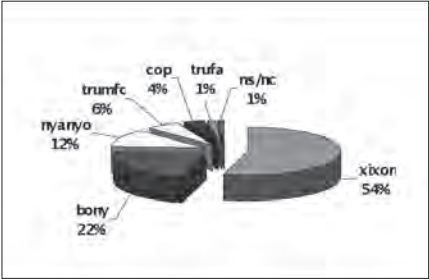
BESSITO

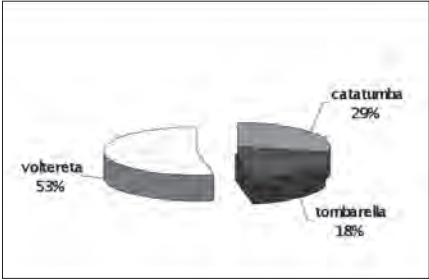
XAFAR

BONY

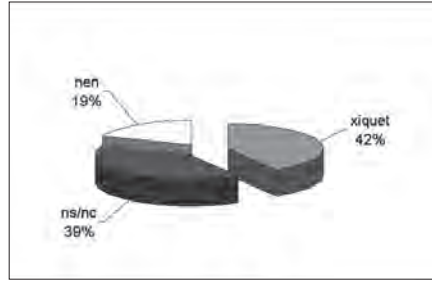
CATATUMBA

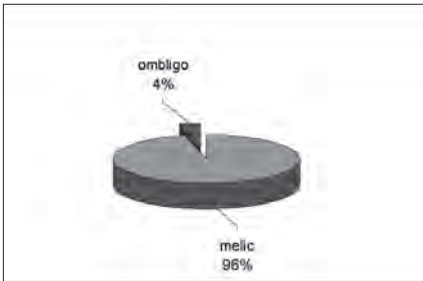
VIDRIOLA

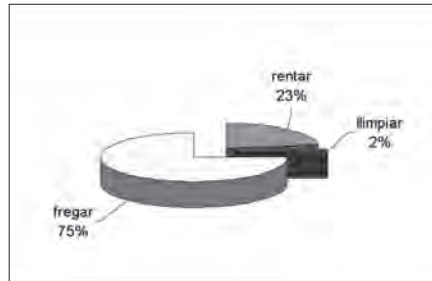
XIQUET

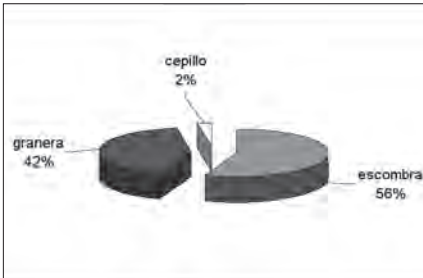
MELIC

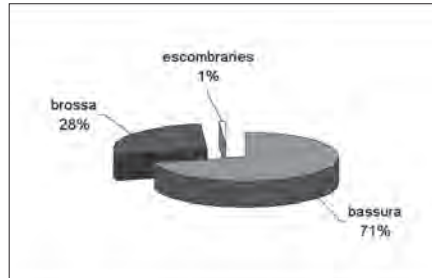
FREGAR (PLATS)

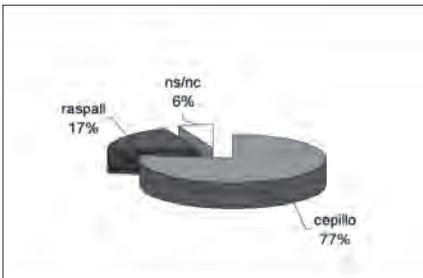
GRANERA

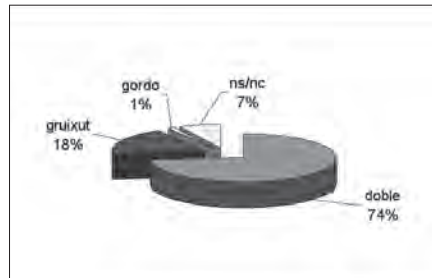
BROSSA

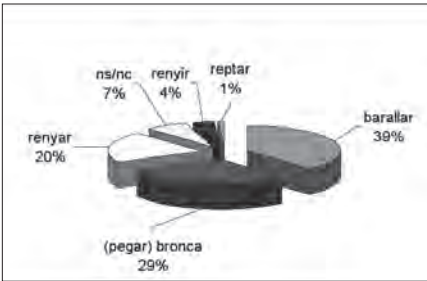
CEPILLO

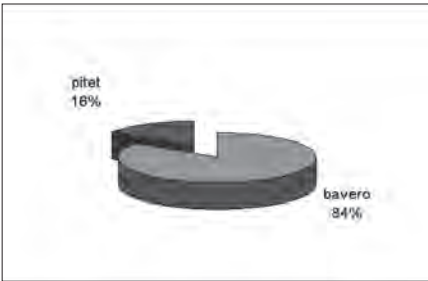
DOBLE

BARALLAR

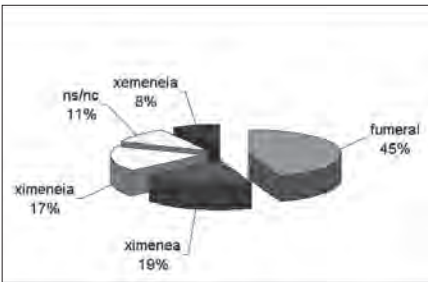
BAVERO

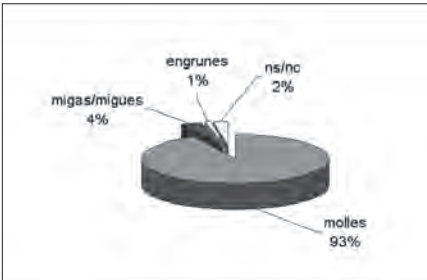
ESPILL

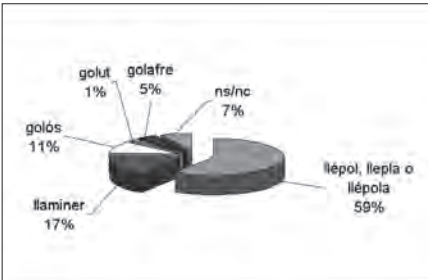
FUMERAL

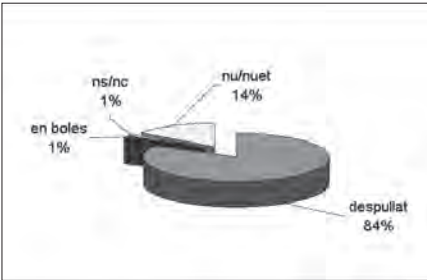
MOLLES

LLÉPOL, LLEPLA/LLÉPOLA

DESPULLAT

DISFRÀS

